

ปาฐกถาธรรม

กตัญญูกตเวที ตอน ๔

พระเทพญาณมงคล (เสริมชัย ชยมงฺคโล) เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

ปาฐกถาธรรม

ความกตัญญูกตเวที (ตอนที่ ๔)

โดย พระเทพญาณมงคล
(เสริมชัย ชยมงฺคโล ป.ธ.๖)
เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม
อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี

ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
วันอาทิตย์ ที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๔๓
เวลา ๐๘.๐๐ น.

เจริญพรญาติโยมสาธุชนทุกท่าน

วันนี้ อาตมภาพจะได้กล่าวถึงเรื่องความกตัญญูกตเวทีต่อสถาบันหลักทั้ง ๓ ของไทยเรา คือ สถาบันชาติ สถาบันพระพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ว่าสถาบันหลักทั้ง ๓ ของไทยเรานี้มีพระคุณอย่างใหญ่หลวง ต่อการดำเนินชีวิตของปวงชนชาวไทยและชาวต่างชาติต่างศาสนาผู้มาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และอาศัยอยู่ในประเทศไทยนี้ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขตามฐานะของตนแล้วอย่างนี้ พึงประพฤติปฏิบัติตนด้วยความสำนึกระลึกถึง ในพระคุณและตอบแทนพระคุณสถาบันหลักทั้ง ๓ นี้อย่างไร จึงจะยังให้สถาบันหลักทั้ง ๓ นี้ มี

ความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง เพื่อประโยชน์และสันติสุขแก่ตนเอง แก่บุตรหลาน ญาติมิตร และแก่สังคมโดยส่วนรวมหมดทั้งประเทศ ร่วมกัน

อาตมภาพได้กล่าวถึงวิธีการปฏิบัติตนและความกตัญญูกตเวทีต่อสถาบันหลักทั้ง ๓ นี้ไปแล้วว่า สาธุชนพึงให้มีสติ คือรู้จักพิจารณาระลึกหลักความประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ก่อนและในขณะคิด-พูด-ทำ กิจการใดๆ ก็ให้อยู่ในหลักแห่งความถูกต้อง ๑ ความเหมาะสม ๑ ความบริสุทธิ์ใจ ๑ และความยุติธรรม ๑ อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้กล่าวถึงความประพฤติปฏิบัติตามหลักแห่ง “ความถูกต้อง” คือความถูกต้องตามพระสัทธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑ และความถูกต้องตามกฎหมาย ตามกฎหรือระเบียบและ/หรือคำสั่งที่ออกตามกฎหมายอีก ๑ ไปแล้ว วันนี้จะได้กล่าวถึงความที่สาธุชนพึงประพฤติปฏิบัติตามหลักแห่ง “ความเหมาะสม” “ความบริสุทธิ์ใจ” และ “ความยุติธรรม” อีกต่อไป

ในทางปฏิบัติ หลักปฏิบัติทั้ง ๔ ประการนี้ พึงใช้ประกอบการพิจารณาและประพฤติปฏิบัติร่วมกันไปตามสถานการณ์ กล่าวคือ การประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักธรรมและตามกฎหมายของบ้านเมือง เป็นต้นนั้น ก็พึงพิจารณาประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับกาลสมัย สถานการณ์แวดล้อม และให้เหมาะสมกับบุคคลชุมชน และสถานที่ ด้วยจิตใจ คือเจตนาความคิดอ่านที่บริสุทธิ์ กอปรด้วยความยุติธรรมอีกด้วย จึงจะได้ผลและบังเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

หลัก “ความเหมาะสม” นั้น หมายความว่า พึงประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับกาลสมัย กับบุคคล กับสถานการณ์แวดล้อม ซึ่งรวมไปถึงวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีของสังคมโดยส่วนรวม โดยที่ไม่ให้เสียหลักการอีก ๓ ข้อ คือ ความถูกต้อง ความบริสุทธิ์ และความยุติธรรม อีกด้วย ตัวอย่างเช่น ผู้น้อยเห็นผู้ใหญ่ประพฤติปฏิบัติผิดพลาด เมื่อมีจิตอนุเคราะห์ จะช่วยให้ท่านได้รู้สึกตัวและกลับตัวกลับใจประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรม ก็พึงดูโอกาสที่เหมาะสม ให้คำเสนอแนะท่านด้วยจิตเมตตา ด้วยกิริยาวาจาสุภาพอ่อนโยนตามฐานะ ย่อมจะได้ผลดีกว่าการเข้าไปทักความผิดพลาดของท่านตรงๆ ในโอกาสที่ไม่เหมาะไม่สมควร เช่นทักความผิดพลาดของท่านต่อหน้าชุมชนหรือต่อหน้าแขกเหรื่อ ให้ท่านเสียหน้า และหรือให้คำแนะนำท่านด้วยกิริยามารยาท และวาจาที่ไม่สุภาพ ไม่สมควร ดังนี้เป็นต้น

คนยุคใหม่ที่ไม่ได้รับการอบรมศีลธรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของไทย มักจะมีความประพฤติปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม ไม่รู้ที่ต่ำที่สูง มีการแสดงกิริยาวาจาก้าวร้าวผู้อื่น แม้กับผู้ใหญ่ เพราะขาดคุณธรรมของสัตบุรุษ คือคุณธรรมของคนดี ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ จึงหลงตัวหลงตนว่าเก่งแล้ว ด้วยทิฏฐิมานะ ทำให้ไม่รู้ที่สูงที่ต่ำ ไม่รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ จึงขาดสัมมาคารวะ มักแสดงกิริยาวาจาที่ก้าวร้าว ล่วงเกินต่อผู้อื่น แม้กับผู้ใหญ่ บางรายถึงแสดงความอกตัญญูต่อผู้มีพระคุณก็มี เหล่านี้ย่อมนำตนไปสู่โทษ และความเสื่อมแห่งชีวิต ได้โดยง่าย

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงตรัสหลักธรรมของสัตบุรุษ คือหลักธรรมของคนดี ซึ่ง ณ ที่นี้ หมายเอาหลักธรรมของพระอริยบุคคล ชื่อว่า สัปปุริสธรรม ๗ อันเป็นคุณธรรมของผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย (องฺ. สตฺตก. ๒๓/๖๕/๑๑๓) มีความว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ เป็นผู้ควรของคำนับ ฯลฯ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า. ธรรม ๗ ประการเป็นไฉน ? ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้

เป็นธัมมัญญู รู้จักธรรม ๑.

อัตถัญญู รู้จักอรรถ ๑
อัตตัญญู รู้จักตน ๑
มัตตัญญู รู้จักประมาณ ๑
กาลัญญู รู้จักกาล ๑
ปริสัญญู รู้จักบริษัท ๑
ปุคคลปโรปรัญญู รู้จักเลือกคบคน ๑"

กล่าวคือ

๑. ความเป็นผู้รู้จักธรรม ว่า นี้เป็น "พระสูตร" คือเป็นพระพุทธพจน์ นี้เป็น "สุตตานุโลม" คือคัมภีร์ที่พระอรรถกถาจารย์รจนาขึ้นเพื่ออธิบายข้อความที่ยากในพระไตรปิฎก นี้เป็น "อาจริยวาท" คือเป็นวาทะของอาจารย์ต่างๆ ตั้งแต่ชั้นฎีกา อนุฎีกา ถึงบูรพาจารย์รุ่นหลัง และนี้เป็น "อัตตโนมติ" คือ ความคิดเห็นของผู้พูดผู้แสดงธรรมในพระพุทธศาสนา ดังนี้เป็นต้น "ความเป็นผู้รู้จักธรรม" นี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายความย่อไว้ในหนังสือ "นวโกวาท" ว่า ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่น รู้จักว่า นี้เป็นเหตุแห่งความสุข นี้เป็นเหตุแห่งความทุกข์ เป็นต้น

๒. ความเป็นผู้รู้จักอรรถ คือความรู้จักเนื้อความแห่งภาษิต ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ดีแล้วนั้น ว่ามีความหมายอย่างไร สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงอธิบายเนื้อความย่อของ "ความเป็นผู้รู้จักอรรถ" นี้ว่า ความเป็นผู้รู้จักผล ว่า "สุขเป็นผลจากเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลจากเหตุอันนี้ เป็นต้น

ความเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอย่างถูกต้องตามพระสัทธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือพระธรรมวินัย และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่ บุคคล ชุมชน และสถานการณ์แวดล้อม นั้น ก็จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ทั้งอรรถ คือเนื้อความแห่งภาษิต และหลักธรรม อย่างถูกต้องตรงประเด็น พร้อมทั้งเหตุและผล ดีพอสมควร

พระสัทธรรม คือพระธรรมวินัยอันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้วนั้น ถ้าเป็นธรรมระดับ "โลกิยธรรม" คือ คำสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในระดับที่ชาวโลกสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความร่มเย็นเป็นสุข

ได้แก่ ทานกุศล ศีลกุศล และภาวนากุศล ในขั้นต้น ก็พอเข้าใจได้ง่ายสำหรับสาธุชนผู้สนใจศึกษาสัมมาปฏิบัติ โดยทั่วไป กล่าวคือ เพียงแต่ได้อ่าน ได้ยินได้ฟัง และ/หรือได้รับคำแนะนำสั่งสอนจากผู้รู้ ผู้ทรงศีลทรงธรรม ก็สามารถจะศึกษา ทำความเข้าใจ และนำไปใช้ปฏิบัติได้ถูกต้อง และได้รับผลดี ตามสมควรแก่ธรรมปฏิบัติได้ แต่ถ้าเป็นธรรมในระดับ "โลกุตตรธรรม" คือในระดับปฏิบัติไตรสิกขา อบรมกาย วาจา และใจ โดยทางศีล-สมาธิ-ปัญญา ให้ถึงอธิศีลสิกขา คือการอบรมในศีลอันยิ่ง, อธิจิตตสิกขา คือการอบรมในจิตอันยิ่ง และอธิปัญญาสิกขา คือการอบรมในปัญญาอันยิ่ง อันมีนัยอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางให้บรรลุถึงอริยมรรค อริยผล และพระนิพพาน ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง และที่เป็นบรมสุข อย่างถาวรนั้น ย่อมเป็นเรื่องที่ปุถุชนผู้ยังหนาด้วยกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน จะเข้าใจได้ยากยิ่งขึ้นตามลำดับ แต่ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เหลือวิสัยที่มนุษย์และเทพเทวาผู้ได้สั่งสมอบรมบุญบารมีมาดีแล้ว จะพึงเข้าใจและปฏิบัติได้ถูกต้องได้ และสามารถบรรลุคุณธรรมในขั้นมรรค ผล นิพพานได้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้ (วินย. ๔/๗/๘๙) แปลความว่า

"ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้ แล เป็นสภาพลึกซึ้ง เห็นได้ยาก ตรัสรู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบระงับ ประณีต ไม่เป็นวิสัยที่หยั่งลงได้ด้วยตรรกะ เป็นธรรมละเอียด อันบัณฑิตพึงรู้แจ้ง"

เพราะเหตุนั้น ผู้หวังความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขในชีวิต และปรารถนาความสิ้นทุกข์ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ พึงสนใจศึกษาสัมมาปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า ด้วยการศึกษา "ปริยัติสัทธรรม" คือศึกษาค้นคว้าหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๑ และลงมือ "ปฏิปัตติสัทธรรม" อีก ๑ คืออบรมกาย วาจา และใจ โดยการปฏิบัติไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา อันมีนัยอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้ถึงอธิศีลสิกขาคือการอบรมในศีลอันยิ่ง อธิจิตตสิกขา คือ การอบรมในจิตหรือสมาธิอันยิ่ง ในขั้นฌานจิต และอธิปัญญาสิกขา คือการอบรมปัญญาอันยิ่ง ได้แก่ ปัญญาอันเห็นแจ้งแทงตลอดในสภาวะของธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งปวง และให้เจริญปัญญาอันเห็นแจ้งรู้แจ้งในพระอริยสัจจธรรมทั้ง ๔ คือความจริงอย่างประเสริฐในเรื่องของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ สภาวะที่ทุกข์ดับเพราะเหตุดับ และหนทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์อย่างถาวร ชื่อว่า "ปฏิเวธสัทธรรม" อีก ๑ ให้สามารถบรรลุอริยมรรค อริยผล และพระนิพพานธาตุ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

บุคคลผู้ได้อบรมปัญญาโดยการศึกษาปริยัติสัทธรรม อบรมกายวาจาใจ โดยทางไตรสิกขา อันมีนัยอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางให้ถึงปฏิเวธสัทธรรม ได้ดีแล้วเพียงใด ย่อมสามารถเข้าใจและประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัยได้เพียงนั้น และย่อมสามารถดำรงตนอยู่ในคุณความดี และย่อมปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่ สถานการณ์ บุคคล และชุมชน ตามสมควร เพราะท่านเป็นผู้รู้จักธรรมและรู้จักอรรถ คือเนื้อความแห่งภาษิตอย่างถูกต้อง ตรงประเด็นอย่างแท้จริง และ/หรือ รู้จักเหตุและผล อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรมอย่างแท้จริง บุคคลผู้เช่นนี้แหละที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า "สัตบุรุษ" คือ คนดี หรือ "บัณฑิต" คือผู้รอบรู้ ซึ่ง ณ ที่นี้หมายเอา "พระอริยเจ้า" ผู้ควรแก่ของคำนับ ฯลฯ ผู้เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอย่างอื่นยิ่งกว่า ผู้เช่นนี้แหละคือผู้ที่ควรเลื่อมใสศรัทธาและ

ควรถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ผู้เช่นนี้แหละ คือผู้ยังให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงได้ และเป็นผู้ที่ชื่อว่าได้กระทำความกตัญญูกตเวที กล่าวคือ ผู้รู้คุณและผู้ได้ตอบแทนพระคุณพระรัตนตรัยอันเป็นศูนย์รวมของพระพุทธศาสนาแล้ว

ส่วนผู้สักแต่เรียนรู้ปริยัติธรรม แต่ไม่ได้อบรมกาย วาจา และใจ โดยการปฏิบัติสัทธรรม ทางไตรสิกขาอันมีนัยอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้ได้ผลสมควรแก่การปฏิบัติ ย่อมมีโอกาสเข้าใจใจความแห่งพระธรรมภาษิตที่เป็นผลแห่งการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผิดพลาด ผิดประเด็น หรือผิดเจตนารมณ์ของพระธรรมภาษิต ได้โดยง่าย และย่อมมีโอกาสพูดหรือแสดงธรรมภาษิตอันมีสภาพที่ลึกซึ้งนั้น พลาดพลั้งได้โดยง่าย และยิ่งถ้าผู้พูดหรือผู้แสดงธรรมนั้นกอปรด้วยเจตนาอันไม่บริสุทธิ์ลึกๆ อยู่ในจิตตสันดาน และขาดความยุติธรรมประจำใจด้วยแล้ว การพูดและ/หรือการแสดงธรรมนั้น ก็ยิ่งผิดพลาดและเสียหายมาก ผู้ฟังที่ยังไม่รู้แก่นแท้ของพระธรรมที่ลึกซึ้งด้วยตนเอง ได้ฟังแล้วมีความเห็นคล้อยตาม ก็ยิ่งเป็นอันตรายมาก และเป็นอันตรายมากทั้งแก่ผู้พูดผู้แสดงธรรมนั้นเองด้วย พระไตรปิฎกเหมือนกฎหมายรัฐธรรมนูญ อันกฎหมายทั่วไปจะขัดแย้งกับกฎหมายรัฐธรรมนูญมิได้ ฉันใด การอธิบายธรรมที่ขัดแย้งกับใจความแห่งพระธรรมภาษิต ในพระไตรปิฎก บัณฑิตย่อมถือว่าทำไม่ได้เช่นเดียวกัน ฉันนั้น เพราะเหตุนี้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงไม่ตรัสยกย่องสรรเสริญผู้สักแต่เรียนรู้ปริยัติธรรมเช่นนี้ว่าเป็น “สัตบุรุษ” หรือ “บัณฑิต” บางรายถึงตรัสเรียกว่า “ผู้ใบลานเปล่า” ก็มี แต่ผู้เช่นนี้ เมื่อได้รับคำแนะนำตักเตือนจากบัณฑิต คือผู้รอบรู้จริงทั้งปริยัติสัทธรรม ปฏิปัตติสัทธรรม และได้รับผลเป็นปฏิเวธสัทธรรม ตามสมควรแก่ธรรมแล้ว ย่อมลดมานะละทิฏฐิลงได้แล้วกลับตัวกลับใจประพฤติปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม ก็สามารถจะบรรลุคุณธรรมขั้นสูง และกลับเป็นบัณฑิตได้ ดังความย่อจากเรื่อง พระโปฐิลเถระ มีปรากฏใน พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๗: มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๗๑–๗๓ ว่า

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ได้ทรงปรารภเรื่องพระโปฐิลเถระว่า พระโปฐิละนี้ได้เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก (เตปิฏโก) ในศาสนาของพระพุทธเจ้าแล้วถึง ๗ พระองค์ เป็นคณาจารย์ใหญ่ สอนธรรมแก่พระภิกษุถึง ๑๘ คณะใหญ่ รวม ๕๐๐ รูป พระบรมศาสดาจึงทรงดำริว่า “ภิกษุนี้ยังไม่มีแม้ความคิดว่า ‘เราจักสลัดตนออกจากทุกข์’ แก่ตน เราจักทำให้เธอเกิดความสังเวชสลด” ดังนี้แล้ว ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา พอพระโปฐิลเถระได้มาเฝ้าพระองค์ พระองค์ก็ตรัสกับพระเถระนั้นว่า “มาเถอะ คุณใบลานเปล่า (เอหิ ตุจฺฉโปฐิล), นั่งเถิด คุณใบลานเปล่า (นิสีท ตุจฺฉโปฐิล), ไปเถิด คุณใบลานเปล่า (ยาหิ ตุจฺฉโปฐิล)”

แม้ในเวลาที่พระเถระลุกไป ก็ตรัสว่า “คุณใบลานเปล่า ไปแล้ว (ตุจฺฉโปฐิโล คโต)

ท่านพระโปฐิลเถระ จึงคิดว่า “เราย่อมทรงไว้ซึ่งพระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา บอกธรรมแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ถึง ๑๘ คณะใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนี้ พระศาสดาก็ยังตรัสเรียกเราเนืองๆ ว่า ‘คุณใบลานเปล่า’ พระศาสดาตรัสเรียกว่าเราอย่างนี้ ก็เพราะความไม่มีคุณวิเศษมีฌานเป็นต้น แน่แท้”

พระเถระนั้นจึงได้ตัดสินใจหนีออกจากวัด เดินทางไปไกลถึง ๒,๐๐๐ โยชน์ เข้าไปวิงวอนขอเรียนพระกัมมัฏฐานกับพระภิกษุผู้เป็นศิษย์ของท่านเอง ซึ่งล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ทั้ง ๓๐ รูป ก็ไม่มีใครรับสอนให้ ต่างก็แนะนำให้ไปหาองค์อื่นๆ ต่อๆ กันไป เพื่อให้ท่านคลายทิฏฐิมานะในความเป็นผู้คงแก่เรียนของท่านเอง จนถึงพระอรหันต์รูปสุดท้าย เป็นสามเณรอายุ ๗ ขวบ ผู้ใหม่กว่าสามเณรทั้งหมด ซึ่งกำลังนั่งเย็บผ้าอยู่ พระเถระโดนเข้าไม้นั้น ก็ลดทิฏฐิมานะลงได้ จึงประคองอัญชลี (ไหว้) สามเณรนั้น และกล่าวว่า "ท่านสัตบุรุษ ขอท่านจงเป็นที่พึ่งของผมด้วยเถิด"

สามเณรจึงกล่าวว่า "โอ ! ท่านอาจารย์ พระคุณท่านพูดอะไรนั่น พระคุณท่านเป็นคนแก่ เป็นพหูสูต กิจอะไรๆ ที่กระผมควรรู้ กระผมก็เรียนในสำนักพระคุณท่านนั่นแหละ"

พระโปฐิลเถระจึงเฝ้าอ้อนวอนกะสามเณรต่อไปว่า "ท่านสัตบุรุษ ท่านอย่าทำอย่างนี้ ขอท่านจงเป็นที่พึ่งแก่กระผมให้ได้เถอะนะ"

สามเณรจึงตอบว่า "พระคุณท่านขอรับ หากพระคุณท่านจักเป็นผู้อดทนต่อโอวาทของกระผมได้ไซร้ กระผมจักเป็นที่พึ่งของพระคุณท่าน"

พระเถระจึงรับคำว่า "ผมอดทนได้ซิ ท่านสัตบุรุษ เมื่อท่านจะบอกให้เข้ากองไฟ กระผมจะเข้าไปสู่แม้กองไฟได้เทียวละ"

สามเณรนั้นทั้งที่รู้ว่า พระเถระนุ่งห่มจีวรอย่างดี ๒ ชั้น แต่เพื่อจะทดลองว่าท่านพระเถระจะอดทนต่อโอวาทได้จริงหรือเปล่า จึงสั่งพระเถระให้นุ่งห่มอย่างนั้นนั่นแหละ เดินลุยลงน้ำในสระแห่งหนึ่ง คะเนว่า ท่านพระเถระเดินลงน้ำไป พอชายจีวรเปียก จึงกล่าวกะท่านว่า "กลับมาเถิด พระคุณท่าน" ครั้นพระเถระกลับมายืนอยู่ต่อหน้า สามเณรจึงกล่าวกับท่านว่า ท่านผู้เจริญ ในจอมปลวกแห่งหนึ่ง มีช่องอยู่ ๖ ช่อง เหี้ยเข้าไปภายในจอมปลวกทางช่องๆ หนึ่งนั้นแหละ บุคคลผู้ประสงค์จะจับเหี้ย ก็จึงต้องอุด ๕ ช่องที่เหลือ ทำลายช่องที่ ๖ แล้วจึงล้วงจับเหี้ยได้

แม้พระคุณท่านก็จงปิดทวารทั้ง ๕ ที่เหลืออย่างนั้น เริ่มตั้งกาย (คือบริกรรมหรือเจริญพระกัมมัฏฐาน) ไว้ในมโนทวารเถิด"

ด้วยนัยมีประมาณเท่านี้ ความแจ่มแจ้งได้เกิดมีแก่พระภิกษุผู้เป็นพหูสูต ดุจการลุกโพลงแห่งดวงประทีปฉะนั้น ท่านพระเถระจึงกล่าวว่า "ท่านสัตบุรุษ คำมีประมาณเท่านี้ก็พอหละ" แล้วจึงหยั่งญาณลงในกรัชกาย (ในกายอันเกิดด้วยธุลีในสรีระ คือในร่างกาย) เริ่มเจริญสมณธรรม คือเริ่มเจริญพระกัมมัฏฐาน

สมเด็จพระบรมศาสดานั้น ประทับนั่งอยู่ห่างไกลออกไปประมาณ ๑๒๐ โยชน์ ทอดพระเนตร (ด้วยทิพพจักษุ) ดูภิกษุนั้นแล้ว ทรงดำริว่า "ภิกษุนี้จะเป็นผู้มีปัญญากว้างขวางดุจแผ่นดิน ด้วยประการใดแล การที่เธอ

ตั้งตนไว้ด้วยประการนั้นแล ย่อมควร” ดังนี้แล้ว ทรงเปล่งรัศมีไป ประหนึ่งตรัสอยู่กับภิกษุนั้น ตรัสพระคาถาว่า

“ปัญญาย่อมเกิดเพราะการประกอบ (คือการทำไว้ในใจ โดยอุบายอันแยบคาย ในอารมณ์ ๓๘) แล, ความสิ้นไปแห่งปัญญา เพราะการไม่ประกอบ บัณฑิตรู้ทาง ๒ แพร่ง (คือ การประกอบอันเป็นทางแห่งความเจริญ ๑ การไม่ประกอบอันเป็นทางแห่งความเสื่อม ๑) นั่นแล้ว พึงตั้งตนไว้โดยประการที่ปัญญาจะเจริญขึ้นได้”

พระพุทธดำรัสนี้มีความหมายว่า ปัญญาอันเห็นแจ้งสภาวธรรมและสัจจธรรมตามที่เป็นจริง ย่อมเกิดเพราะการเจริญภาวนาธรรมหรือการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน ถ้าไม่ปฏิบัติไม่เจริญภาวนาธรรม ปัญญาอันเห็นแจ้งย่อมเสื่อมสิ้นไป บัณฑิตผู้รู้ทาง ๒ แพร่ง คือ การปฏิบัติหรือเจริญภาวนาธรรม เป็นทางแห่งความเจริญ ๑ การไม่ปฏิบัติเป็นทางแห่งความเสื่อม ๑ ดังนี้แล้ว พึงปฏิบัติภาวนาธรรมเพื่อปัญญาอันเห็นแจ้ง ในสภาวธรรมและสัจจธรรมตามที่เป็นจริง จักเกิดและเจริญขึ้นได้ นั่นเอง

เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาตรัสพระคาถานี้จบ ท่านพระโปฐิลเถระก็ได้บรรลุมรรคผลนิพพานเป็นพระอรหันต์ผู้เช่นพระโปฐิลเถระนี้ย่อมสามารถยังคุณประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านผู้อื่น ให้สำเร็จด้วยดีได้มากด้วยการปฏิบัติตนและแสดงธรรมได้อย่างถูกต้องตรงประเด็น และเหมาะสมกับบุคคลและชุมชน ดุจคนตาดีชูคบเพลิงนำคนตาบอดหรือตาดีด้วยกัน ไปสู่จุดหมายปลายทาง ได้อย่างถูกต้องตรงทาง ฉันใด ฉันนั้น และย่อมกลับได้ชื่อว่า ผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง.

๓. ความรู้จักตน คือ ความรู้จักสถานภาพ หรือ ฐานะของตน โดยความรู้ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา ปฏิภาณ และโดยชาติ ตระกูล ตำแหน่ง และขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ ยศ ศักดิ์ สมบัติ และบริวาร เป็นต้น เพื่อวางตนให้เหมาะสมกับฐานะของตนในครอบครัว ในวงงาน ในวงสังคม และในประเทศชาติได้อย่างดีที่สุด เป็นต้นว่า

ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ก็รู้จักสถานภาพในความเป็นหัวหน้าครอบครัวของตน แล้วพึงปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับฐานะหัวหน้าครอบครัว กล่าวคือ ให้มีความสำนึกรับผิดชอบต่อครอบครัว บริหารครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข ตั้งใจสร้างตน สร้างฐานะของครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ดำรงตนเป็นคนดี มีศีลมีธรรม ไม่สำมะเลเทเมาหมกมุ่นติดอยู่ในอบายมุขอันเป็นปากาทางแห่งความฉิบหาย ดูแลสมาชิกในครัวเรือนให้มีความอบอุ่น ผู้ที่มีความสำนึกรับผิดชอบต่อครอบครัว บริหารครอบครัวให้มีความอบอุ่น สันติสุข ให้มีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงด้วยดี ย่อมสามารถบริหารกิจการอื่นๆ ให้มีความสันติสุขและความเจริญมั่นคงได้ดีเช่นกัน เพราะเหตุนี้ในประเทศที่เจริญแล้วเวลาเขาจะเลือกตั้งประธานาธิบดี หรือผู้บริหารในระดับสำคัญๆ เขาจึงเพ่งเล็งพิจารณาที่การบริหารครอบครัวของผู้ที่สมัครเข้ารับการเลือกตั้งก่อนว่า มีจุดอ่อนหรือมีปัญหาไหม ? ถ้าบริหารครอบครัวดีก็พอจะไว้วางใจเลือกตั้งให้ไปทำหน้าที่บริหารประเทศชาติหรือดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆ ได้ ถ้าบริหารครอบครัว ซึ่งเป็นองค์กรหรือสังคมเล็กๆ ให้ดีไม่ได้ แล้วจะไปบริหารสังคมประเทศ

ชาติที่เป็นองค์กรใหญ่ๆ ได้อย่างไร ? เพราะเหตุนั้น ประชาชนจึงจะไม่เลือกตั้งผู้ที่มีปัญหาครอบครัวหรือผู้บริหารครอบครัวบกพร่องล้มเหลว ให้ไปดำรงตำแหน่งผู้บริหารในระดับสูง ระดับบริหารประเทศ หรือระหว่างประเทศ ซึ่งต้องมีความรับผิดชอบสูง เลย.

ส่วนผู้ที่เป็นสมาชิกของครอบครัว เช่น ผู้เป็นลูก เป็นเยาวชน ก็ต้องรู้จักสถานภาพในความเป็นลูก เป็นเยาวชนของตนเอง ที่ยังต้องอาศัยพ่อ-แม่ ต้องรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบของตนต่อพ่อ-แม่ พี่-น้อง ตามฐานะ จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเป็นลูกที่ดีของพ่อ-แม่ เป็นที่พี่ที่ดีของน้อง หรือเป็นน้องที่ดีของพี่

หน้าที่รับผิดชอบต่อตนเอง ก็คือตั้งใจพากเพียรศึกษาหาความรู้ ฝึกฝนวิชาอาชีพให้เกิดความชำนาญและความสามารถ ใฝ่ศึกษาและปฏิบัติธรรม เพื่อเสริมสร้างทั้งความรู้ความสามารถ คู่คุณธรรม ให้เจริญด้วยสติปัญญาอันเห็นชอบ รอบรู้ทางเจริญ-ทางเสื่อมแห่งชีวิตตามที่เป็นจริง ก็จะเป็นพื้นฐานแก่การทำกิจการงานอาชีพ สร้างฐานะของตนให้เจริญมั่นคงต่อไปในอนาคต เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ช่วยให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขได้

หน้าที่ความรับผิดชอบต่อพ่อ-แม่ ก็ได้แก่ พึงรู้จักช่วยเหลือทำกิจการงานของพ่อแม่ ปฏิบัติตนต่อท่านด้วยความเคารพยำเกรง รักษาน้ำใจของท่าน ไม่ล่วงเกินท่าน ไม่กระทำให้ท่านต้องกระเทือนใจหรือเสียใจด้วยประการทั้งปวง มีความกตัญญูกตเวที คือระลึกถึงพระคุณและตอบแทนพระคุณท่าน ทำนุบำรุงเลี้ยงดูท่านตามโอกาสอันควร และตามฐานะของตน รักษาดำรงวงศ์สกุลของท่านให้ดี เหล่านี้เป็นต้น ก็ย่อมได้ชื่อว่าเป็นลูกกตัญญู เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่

ส่วนหน้าที่ความรับผิดชอบต่อพี่ๆ น้องๆ ถ้าเป็นพี่ก็ประพฤติปฏิบัติตนให้สมกับความเป็นพี่ที่ดีของน้องๆ คือช่วยดูแลน้องๆ ด้วยจิตเมตตา ถ้าเป็นน้อง ก็พึงประพฤติปฏิบัติตนให้สมกับความเป็นน้องที่ดีของพี่ คือรู้จักนับถือเชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอนโดยชอบของพี่

ถ้าสมาชิกครัวเรือนใด รู้จักปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อกันอย่างนี้ ครอบครัวนั้นก็อยู่เย็นเป็นสุข จะยาก-ดี มี-จน ก็มีแต่ความอบอุ่นและอยู่เย็นเป็นสุขในการทุกเมื่อ

เมื่อสังคมภายในครัวเรือน มีความเจริญ สันติสุข และมั่นคงได้มากเพียงไร สังคมส่วนใหญ่ของประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรืองและพลอยอยู่เย็นเป็นสุขไปด้วย หัวหน้าและสมาชิกครอบครัว ก็คือประชาชนคนในชาติ ผู้ประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ ก็ย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้มีความกตัญญูต่อสถาบันชาติด้วย ด้วยประการฉะนี้

ก่อนยุติปาฐกถาธรรมนี้ อาตมภาพขอประชาสัมพันธ์แก่ญาติโยมสาธุชนว่า ระหว่างเทศกาลตรุษจีน ตั้งแต่วันศุกร์ที่ ๔ ตลอดถึงวันอาทิตย์ที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ นี้ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี (อยู่ริมถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวก ตรง กม.ที่ ๑๔) จะได้เปิดอุโบสถให้สาธุชนเข้าชมและนมัสการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปประธานและอื่นๆ ที่ล้วนสำเร็จด้วยหินรัตนชาติและโลหะดีพิเศษ

ที่ปรากฏมีได้ด้วยยาก จึงขอเชิญสาธุชนทุกท่านเข้านมัสการบูชา เพื่อเป็นศิริมงคลแก่ท่านและครอบครัว ทุกวัน

สำหรับท่านผู้สนใจศึกษาสัมมาปฏิบัติ ก็ขอเชิญเข้ารับการอบรมภาวนาธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ได้ทุกวันหลังทำวัตรเช้าและเย็น และมีพิเศษทุกวันอาทิตย์อีกวันละ ๒ รอบ คือ รอบเช้า ๐๙.๓๐ น. กับรอบบ่ายเวลา ๑๓.๓๐ น. และเฉพาะวันอาทิตย์มีรถรับส่งจากหน้าศาลาการเปรียญวัดสระเกศ (วัดภูเขาทอง) กรุงเทพฯ รถออกจากวัดสระเกศ เวลา ๐๗.๓๐ น. และรับกลับเวลา ๑๕.๓๐ น. เป็นประจำ ฟรี

ขอความสุขสวัสดี จงมีแด่ท่านผู้ฟังทุกท่าน   เจริญพร.